

KAYMAKAMLIK

MAKRO
İKTİSAT

Erman ERBAYKAL

AKADRO
YAYINLARI

A KADRO

Eğitim Kurumları

A KADRO YAYINLARI

İletişim Adresi

Cevizlik Mahallesi İstanbul Cad.

Mor Sümbül Sokak No. 25

Bakırköy / İstanbul

Tel (Pbx): 0 (212) 542 30 00

E-mail: info@akadroegitim.com

İletişim ve Bilgi Hattımız : 0 (850) 346 46 40

www.akdrue.com | www.akadroegitim.com | www.akadroyayinlari.com | www.akadro.net

Yazar

Erman ERBAYKAL

Grafik Tasarım

Sima HEDAYATI

Baskı Tarihi

2023

ISBN

978-625-99405-5-7

Baskı

Gülmat Matbaacılık Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Maltepe Mah. Fazılpaşa Cd. No: 8/4 Topkapı - İstanbul

Bu eserin yayın hakkı A Kadro Özel Eğitim Hizmetleri Ticaret Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz kopya edilemez, çoğaltılamaz kısmen de olsa yayınlanamaz.

ÖN SÖZ

Sevgili Gençler,

Kaymakamlık için herkes önce hukuk derslerine konsantre olur. Kanunlar, mevzuatlar öğrencinin önünde yığılır. Zor ama hallederim der öğrenci o yığına bakıp. Ama sınav için en belirleyici olan, öğrencinin belki de hiç halledemeyeceğim diye ümitsizce baktığı ders iktisattır. Tanımlar, havalı düşüncüler, grafikler...

Ama gençler size net olarak söylüyorum, iktisattan korkmayın. Emek vererseniz bu ders size kendini açacaktır. Ama önce:

Önyargılarınızdan kurtulun. İktisat yapılamaz, çözülemez diyenleri unutun.

Peki bu iktisat dersi nasıl öğrenilir, hakkını vererek çalışmak nasıl olur?

İlk cümlede bahsettiğim gibi, bunun başlangıç sihri önce iktisada ilişkin önyargılarımızdan kurtulmaktır. Sürekli "İktisat zor ben bu dersi nasıl anlayacağım ben bu dersi yapabilir miyim?" diyen bir öğrencinin işi gerçekten çok zordur. Çünkü iktisata bu şekilde yaklaşmak, öğrenmeyi ve derse konsantrasyonu çok zorlar. Kolaylaştırın, yıkın önyargılarınızı.

İkinci olarak söyleyeceğim şey ise iktisatı tanıtmaktır. Ne amaçlıyoruz, hangi sorunu çözmeye çalışıyoruz ve bu çözümü hangi yöntemlerle yapıyoruz? İktisat bilimi matematiksel temel üzerine inşa edilmiş sosyal bir bilimdir. Matematiksel ilişkiler ve kavramlar bilinmeden iktisat anlaşılabilir. İşin en önemli kısmı da aslında burası. Bir öğrenci matematiksel süreci anlayıp özümseyince ve öğrendiklerini iktisata uygulamaya başladıkça Pandora'nın kutusu da açılmaya başlıyor. O zaman görüyor ki işin bir mantığı var ve bu mantığı yakaladıkça zaten gerisi çorap söküğü gibi geliyor. İktisatı öğrenmek isteyen bir öğrencinin ilk önce iktisatın mantığını anlaması gerekiyor. Biz size derste asla balık vermeyeceğiz, balığı nasıl tutacağınızı öğreteceğiz. İşte o zaman bir sınavda yalnız başınıza soruyu çözmeye çalışırken bu mantık hiç görmediğiniz duymadığınız soruları dahi çözümlenizi sağlayacak.

Korkulacak bir ders olmadığını ve aslında mantığını anladıkça zevkli bir ders olduğunu öğrendikten sonra son bir işimiz kalıyor. Bol tekrar yaparak sorular üzerinde öğrendiklerimizi pekiştirmek.

Yani sihirli formülümüz;

Tekrar et ve soru çöz, sonra tekrar et soru çöz, sonra tekrar et soru çöz ...

Gördüğünüz gibi hepsi bu... Ne kadar çok tekrar eder ve soru çözersen başarıya ulaşman o kadar kolay olur.

Hepinize sonsuz başarılar. Güzel yolculuğumuz kutlu olsun.

Erman ERBAYKAL
Bakırköy Eylül 2023

İÇİNDEKİLER

MAKRO İKTİSATTA TEMEL KAVRAMLAR I ————— » 06

MAKRO İKTİSATTA TEMEL KAVRAMLAR II ————— » 52

HÂSILA DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ ————— » 79
BASİT KEYNESYEN MODEL

İÇİNDEKİLER

HÂSILA DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ ————— » 121
IS-LM MODELİ

HÂSILA VE FİYAT DÜZEYİNİN BELİRLENMESİ ————— » 177
AD-AS MODELİ

KARŞILAŞTIRMALI İKTİSAT OKULLARI ————— » 185

1. BÖLÜM

MAKRO İKTİSATA TEMEL KAVRAMLAR I

MAKRO İKTİSADİ MODELLER

Makro iktisadi modellerde ekonominin; hanehalkı sektörü, işalemi sektörü, hükümet sektörü ve dış ticaret sektörü olmak üzere dört sektörden; mal piyasası, para piyasası, tahvil piyasası ve emek piyasası olmak üzere dört piyasadan oluştuğu ve tüketim, yatırım ve tasarruf olmak üzere de üç temel kavram üzerine inşa edildiği kabul edilir.

Ekonomideki Sektörler	Ekonomideki Piyasalar	Kullanılan Temel Kavramlar
Hanehalkı Sektörü	Mal Piyasası	Tüketim
İşalemi Sektörü	Para Piyasası	Yatırım
Hükümet Sektörü	Tahvil Piyasası	Tasarruf
Dış Ticaret Sektörü	Emek Piyasası	

Hanehalkı Sektörü

Hanehalkı sektörü ekonomideki tüm aileleri kapsar ve aile üyelerine tüketici denir. Tüm tüketicilerin amacı faydasını maksimize etmektir. Hanehalkı sektörü tüketim ve tasarruf olmak üzere iki ekonomik faaliyette bulunur.

İşalemi Sektörü

İşalemi sektörü ekonomideki tüm firmalardan oluşur ve tüm firmaların amacı kârını maksimize etmektir. İşalemi sektörü yatırım ve tasarruf olmak üzere iki ekonomik faaliyette bulunur. İşalemi sektörünün tasarruflarına **dağıtılmayan kurum kârları** denir. İktisatta hanehalkı ve işalemi sektörleri birlikte **özel sektör** olarak adlandırılır.

Hükümet Sektörü

Hükümet sektörü bir ekonomideki tüm kamu kurum ve kuruluşlarını kapsar.

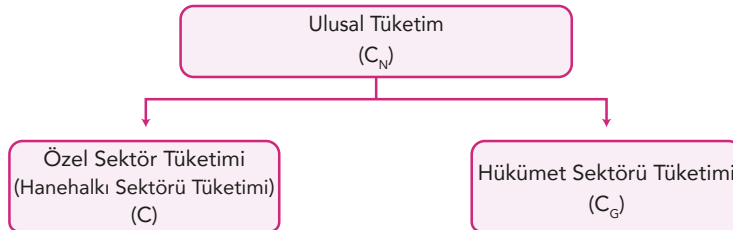
Dış Ticaret Sektörü

Bir ekonominin diğer ülkelerle yani dış âlemle olan tüm iktisadi ilişkilerinin toplulaştırıldığı sektöre dış ticaret sektörü denir. Dış ticaret sektörü, bir ekonominin dış âleme mal satması anlamına gelen ihracat ile mal satın alması anlamına gelen ithalat ve ekonomiler arasındaki mali sermaye hareketlerini kapsar.

Sektörleri ve sektörlerin piyasalarla olan ilişkisini kısaca inceledikten sonra şimdi de üç temel kavram olan tüketim, yatırım ve tasarruf kavramları üzerinde durulacaktır. Bu kavramlar analiz edilirken ulusal tüketim, ulusal yatırım ve ulusal tasarruf olmak üzere üç başlık altında incelenirler.

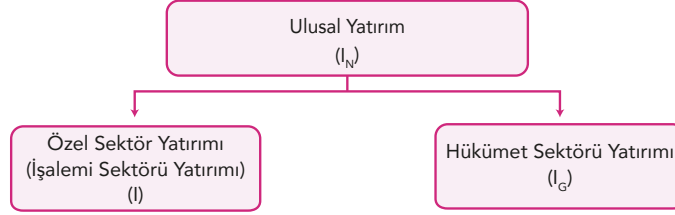
ULUSAL TÜKETİM (NATIONAL CONSUMPTION)

Ulusal tüketim (C_N); özel sektör tüketimi yani hanehalkı sektörü tüketimi (C) ile hükümet sektörü tüketiminin (C_G) toplamından oluşur. ($C_N = C + C_G$)

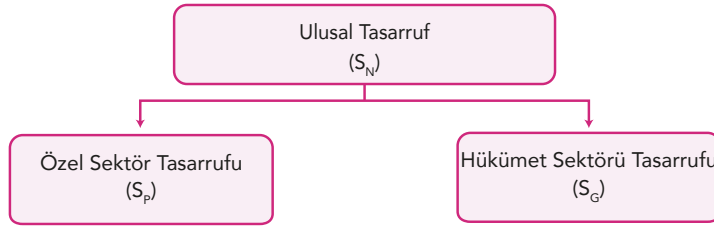

ULUSAL YATIRIM (NATIONAL INVESTMENT)

Ulusal yatırım (I_N); özel sektör yatırımı yani işalemi sektörü yatırımı (I) ile hükümet sektörü yatırımının (I_G) toplamından oluşur. ($I_N=I+I_G$)

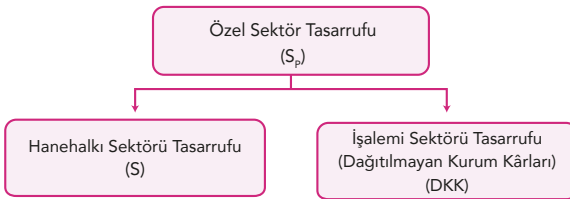
ULUSAL TASARRUF (NATIONAL SAVING)

Ulusal tasarruf (S_N); özel sektör tasarrufu (S_p) ile hükümet sektörü tasarrufunun (S_G) toplamından oluşur. ($S_N=S_p+S_G$)

Özel Sektör Tasarrufu (S_p)

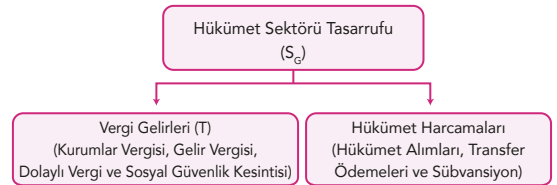
Özel sektör tasarrufu; hanehalkı sektörü tasarrufu (S) ile işalemi sektörü tasarrufunun yani dağıtılmayan kurum kârlarının (DKK) toplamından oluşur.

$$(S_p=S+DKK)$$

Hükümet Sektörü Tasarrufu (S_G)

Hükümet sektörü tasarrufu; vergi gelirleri (T) (kurumlar vergisi, gelir vergisi, dolaylı vergi ve sosyal güvenlik kesintisi) ile hükümet harcamaları (hükümet alımları (G) transfer ödemeleri (TR) ve sübvansiyon (SUB) arasındaki farka eşittir.

$$[S_G=T-(G+TR+SUB)]$$

Bir ekonomide vergiler hükümet harcamalarından büyükse yani hükümet milli gelirden aldığı paydan daha az harcama yapıyorsa hükümet sektörü tasarrufu pozitifdir. Hükümet sektörü tasarrufunun pozitif olmasına **bütçe fazlası** denir.

$$\text{Bütçe Fazlası}=T>(G+TR+SUB)$$

Bir ekonomide vergiler hükümet harcamalarından küçükse yani hükümet milli gelirden aldığı paydan daha fazla harcama yapıyorsa hükümet sektörü tasarrufu negatiftir. Hükümet sektörü tasarrufunun negatif olmasına **bütçe açığı** denir.

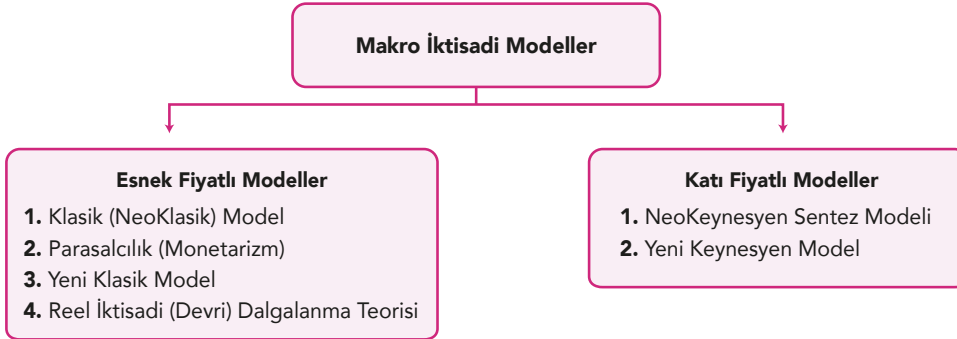
$$\text{Bütçe Açığı}=T<(G+TR+SUB)$$

$$S_N = (S + DKK) + [T - (G + TR + SUB)]$$

DİKKAT

Hükümet harcamaları; hükümet alımları (G), transfer ödemeleri (TR) ve sübvansiyon (SUB) olmak üzere üç bölümden oluşur. Hükümet alımları, hükümet harcamaları içerisinde mal ve hizmet alımı karşılığı yapılan harcamalardan oluşurken, transfer ve sübvansiyon ise mal ve hizmet alımı karşılığı olmadan yapılan harcamalardan oluşur. Hükümet sektörünün kamu hizmetlerini üretmek için satın aldığı nihai mal ve hizmetlere yaptığı harcamaya **hükümet alımları** denir. Hükümet alımları; tüketim mallarına yönelik alımlar yani hükümet tüketimi (C_G) ve yatırım mallarına yönelik alımlar yani hükümet yatırımı (I_G) olmak üzere iki bölümden oluşur. ($G = C_G + I_G$) Hükümet sektörünün emekli ve işsizlik maaşları, dul ve yetim aylıkları, öğrenci bursları ve faiz ödemeleri için yaptığı harcamaya **transfer ödemeleri**, üreticilere uygulamış olduğu vergi indirimi ve yatırım teşviklerine **sübvansiyon** denir.

Makro iktisadi modellerin sektörler ve piyasalar kavramları itibarıyla amacı, hanehalkı, işalemi, hükümet ve dış ticaret sektörleri ile mal, para, tahvil ve emek piyasalarından oluşan bir ekonomide, **iktisadi büyüme** ve **iktisadi dalgalanmaların** nasıl ortaya çıktığını ve belirleyicilerinin neler olduğunu açıklamaktır. Makro iktisadi modeller piyasaların sürekli temizlendiği ve sürekli temizlenmediği olmak üzere iki farklı vizyon üzerine inşa edilmişlerdir. Piyasaların sürekli temizlendiği vizyonu üzerine inşa edilen modellere **esnek fiyatlı modeller**, piyasaların sürekli temizlenmediği vizyonu üzerine inşa edilen modellere ise **kıta fiyatlı modeller** denir. Klasik (NeoKlasik) Model, Parasalcılık (Monetarizm), Yeni Klasik Model ve Reel İktisadi (Devri) Dalgalanmalar Teorisi esnek fiyatlı modeller, NeoKeynesyen Model ve Yeni Keynesyen Model ise kıta fiyatlı modeller olarak adlandırılır.

ESNEK FİYATLI MODELLER

Esnek fiyatlı modellerde, mal, para, tahvil ve emek piyasalarının sürekli dengede olduğu, tüm piyasalarda arzın talebe sürekli eşit olduğu, kısaca piyasaların mükemmel işlediği varsayılır. Bu varsayım piyasalarda daima arz ve talep eğrilerinin kesiştikleri fiyat düzeyinden (para ve tahvil piyasalarında faiz oranı, emek piyasasında ise ücret düzeyinden) işlem yapıldığını ve dolayısıyla da piyasalarda arz veya talep değiştiğinde, fiyat düzeyinin arzı talebe eşitleyen fiyat düzeyine anında intibak ettiğini içerir.

KATI FİYATLI MODELLER

Kıta fiyatlı modellerde, özellikle emek ve mal piyasalarında arz ve talep değiştiğinde fiyat düzeyinin ve ücret düzeyinin arzı talebe eşitleyen fiyat düzeyine anında değil de zaman içinde intibak ettiği, emek ve mal piyasalarının sürekli dengede olmadığı, emek ve mal piyasalarının mükemmel işlemedikleri varsayılır.

Makro iktisadi modelleri analiz edebilmek için ilk önce makro iktisatta kullanılan temel kavramların incelenmesi gerekir. Makro iktisatta; **iktisadi büyüme, enflasyon oranı, işsizlik oranı, faiz oranı** ve **döviz kuru** olmak üzere beş temel kavram vardır. Bu bölümde iktisadi büyüme ve enflasyon oranı kavramları bir sonraki bölüm olan ikinci bölümde de işsizlik oranı, faiz oranı ve döviz kuru kavramları incelenecektir.

İKTİSADI BÜYÜME

İktisadi büyüme kavramını inceleyebilmek için ilk önce GSYİH ve GSYİH deflatörü kavramlarının incelenmesi gerekir.

GAYRİ SAFİ YURT İÇİ HÂSILA (GSYİH)

Bir ülke sınırları içerisinde belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları üzerinden değerine GSYİH denir. GSYİH kavramının anlaşılabilmesi için tanımda yer alan 4 önemli ifadenin ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gerekir. Bu ifadeler sırasıyla;

1. "Bir ülke sınırları içerisinde"
2. "Belirli bir yılda üretilen"
3. "Nihai mal ve hizmetler"
4. "Piyasa fiyatları üzerinden değeri" ifadesidir.

Şimdi sırasıyla bu ifadeleri ayrıntılı bir şekilde inceleyelim.

1. "Bir ülke sınırları içerisinde"

"Bir ülke sınırları içerisinde" ifadesi vatandaşlık değil coğrafi sınır anlamı taşımaktadır. Bu nedenle GSYİH kavramı bir ülkede gerek o ülke vatandaşları gerekse diğer ülke vatandaşları tarafından üretilmiş olsun tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerini kapsarken, buna karşılık o ülke vatandaşlarının diğer ülkelerde ürettikleri nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerini ise kapsamaz. Örneğin Türkiye'nin GSYİH'sı, Türkiye'nin sınırları içerisinde gerek Türk vatandaşları gerekse diğer ülke vatandaşları tarafından üretilmiş olsun tüm nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerini kapsarken, buna karşılık Türk vatandaşları tarafından yurt dışında üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerini ise kapsamaz.

2. "Belirli bir yılda üretilen"

"Belirli bir yılda üretilen" ifadesi GSYİH'nın ölçülmesi sırasında nihai mal ve hizmetlerin satış tarihlerinin değil, üretim tarihlerinin dikkate alındığı anlamına gelir. Bu nedenle GSYİH önceki yıllarda üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa değerini kapsamaz. Örneğin 2012 GSYİH'sı 2012 yılında üretilen bir otomobilin piyasa değerini kapsarken, 2011 yılında üretilen ancak 2012 yılında satılan bir arabanın piyasa değerini ise kapsamaz. Çünkü 2011 yılında üretilen bir arabanın piyasa değeri 2011 yılının GSYİH'sının kapsamı içerisinde girmektedir. Eğer 2011 yılında üretilen bir otomobil satıldıktan sonra 2012 yılında galeri tarafından satın alınıp tekrar bir başka kişiye satılırsa bu durumda 2012 yılının GSYİH'sı galerinin hizmet değerini kapsamaktadır. Bu ifade ile ilgili aşağıda 3 örnek yer almaktadır.

- ✓ 2012 yılında piyasa değeri 50.000 TL olan bir otomobil üretilmiş ve aynı yıl satışı gerçekleştirilmiştir.

2011 YILI GSYİH'SI: –
2012 YILI GSYİH'SI: 50.000

- ✓ 2011 yılında piyasa değeri 50.000 TL olan bir otomobil üretilmiş ancak satışı 2012 yılında gerçekleştirilmiştir.

2011 YILI GSYİH'SI: 50.000
2012 YILI GSYİH'SI: –

- ✓ 2011 yılında piyasa değeri 50.000 TL olan bir otomobil üretilmiş ve aynı yıl satışı gerçekleştirilmiştir. Daha sonra otomobilin sahibi 2012 yılında otomobilini 44.000 TL'ye galeriye satmış, galeri de satın aldığı bu otomobili aynı yıl bir müşterisine 45.500 TL'ye satmıştır.

2011 YILI GSYİH'SI: 50.000
2012 YILI GSYİH'SI: 1.500

3. "Nihai mal ve hizmetler"

Nihai mal ve hizmet kavramını incelemeden önce mal, hizmet ve varlık kavramlarını incelememiz gerekir. İnsanlar elde ettikleri gelirin bir kısmını iktisadi isteklerini tatmin etmek için kullanırken, bir kısmını ise değer saklama ve biriktirme aracı olarak muhafaza eder. İnsanların iktisadi isteklerini karşılayan nesnelere **mal** ve **hizmet**, değer saklama ve biriktirme araçlarına **varlık** denir.

Hanehalkı sektörünün elde ettiği gelirin bir kısmını iktisadi isteklerini tatmin etmek için kullanmasına **tüketim**, bir kısmını ise değer saklama ve biriktirme aracı olarak muhafaza etmesine **tasarruf** denir.

Hanehalkı sektörünün beslenmek, giyinmek gibi iktisadi isteklerini tatmin etmek için satın aldığı mallara **tüketim malları**, tüketim mallarına yapılan harcamaya **tüketim harcaması** denir. Hanehalkı sektörünün eğitim, sağlık gibi hizmetleri satın almak için yaptığı harcamaya da tüketim harcaması denir. Hanehalkı sektörünün barınmak için satın aldığı konuta **yatırım mali**, yatırım malına yapılan harcamaya **yatırım harcaması** denir. Konut değer saklama ve biriktirme özelliğine sahip olduğu için tüketim malı değil, yatırım malı olarak kabul edilir. Bu nedenle konut, hem barınma isteğini karşılayan bir nesne olduğundan dolayı bir mal, hem de değer saklama ve biriktirme aracı olduğundan dolayı bir varlık olarak kabul edilir.

Hanehalkı sektörünün değer saklama ve biriktirme aracı olarak satın aldığı varlıklar reel ve mali varlık olmak üzere iki gruba ayrılır. Hanehalkı sektörünün satın aldığı ev reel varlık iken, satın aldığı bono, tahvil, hisse senedi ise mali varlıktır. Ya da geliri para olarak muhafaza etmek isterse para da bir mali varlıktır. Hanehalkı sektörünün gelirin bir kısmı ile reel ve mali varlık satın almasına **tasarruf** denir. Hanehalkı sektörünün geçmişte yaptıkları tasarrufların birikmesine **servet** denir. Reel varlıkların toplamına reel servet, mali varlıkların toplamına da mali servet denir.

İşalemi sektörünün elde ettiği gelire **kâr** denir. İşalemi sektörü elde ettiği kârı üç şekilde kullanabilir. Bu kârı ya ortaklarına kâr payı (temettü) olarak dağıtır ya bina, makine ve teçhizat satın almak için kullanır ya da yedek akçelere ilave eder. İşalemi sektörünün elde ettiği kârın bir kısmını bina, makine ve teçhizat satın almak için kullanmasına **yatırım**, bir kısmını ise firmanın mali yapısını güçlendirmek ve gelecekte yapacağı yatırımların finansmanında kullanmak üzere yedek akçelere ilave etmesine **tasarruf** denir. Yedek akçelere ilave edilen kâra **dağıtılmayan kurum kârı** denir. Bu nedenle dağıtılmayan kurum kârı işalemi sektörünün tasarrufudur.

İşalemi sektörünün üretim sürecinde kullanmak için satın aldığı bina, makine teçhizata **yatırım malları**, yatırım mallarına yapılan harcamaya **yatırım harcaması** denir. Yatırım malları olan bina, makine ve teçhizat üçlüsüne aynı zamanda **sermaye malları** da denir. Bu nedenle bu üçlüye kısaca üretim faktörü olan **sermaye** denir.

İşalemi sektörü dağıtılmayan kurum kârını para olarak tutabileceği gibi, bu tasarrufu ile bono, tahvil ve hisse senedi gibi mali varlık da satın alabilir. Bu nedenle işalemi sektörünün tasarrufu mali varlıklardan oluşur. İktisatta yatırım malları olan bina, makine ve teçhizat üçlüsüne üretim faktörü olan sermaye denirken, mali varlıklara da **mali sermaye** denir. İşalemi sektörünün dağıtılmayan kurum kârı ile mali sermaye satın almasına da **mali yatırım** denir. Dolayısıyla mali yatırım işalemi sektörünün yatırım harcaması değil, tasarrufudur.

- ✓ Hanehalkı sektörünün satın aldığı buzdolabı tüketim malı iken, işalemi sektörünün (lokanta) satın aldığı buzdolabı yatırım malıdır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün satın aldığı saç kurutma makinesi tüketim malı iken, işalemi sektörünün (kuaför) satın aldığı saç kurutma makinesi yatırım malıdır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün satın aldığı araba tüketim malı iken, işalemi sektörünün (ilaç firması) satın aldığı araba yatırım malıdır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün satın aldığı televizyon tüketim malı iken, işalemi sektörünün (tekstil firması) satın aldığı tekstil makinesi yatırım malıdır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün satın aldığı konut yatırım malı iken, işalemi sektörünün satın aldığı bina da yatırım malıdır.
- ✓ Hanehalkı ve işalemi sektörünün satın aldığı bono, tahvil ve hisse senedi mali varlıktır.

DİKKAT

Mali varlıklar, insanların iktisadi isteklerini karşılayan nesnelere olmadıklarından mal olarak kabul edilmez. Bu nedenle mali varlıklar GSYİH hesaplamasında dikkate alınmaz.

İşlemi sektörünün üretim sürecinde başka malların üretiminde girdi olarak kullanmak için ya da satmak için satın aldığı mallara **ara mal** denir.

- ✓ Hanehalkı sektörünün satın aldığı un tüketim malı iken, işleme sektörünün (pastane) satın aldığı un ara maldır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün satın aldığı şampuan tüketim malı iken, işleme sektörünün (kuaför) satın aldığı şampuan ara maldır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün kullandığı elektrik tüketim malı iken, işleme sektörünün kullandığı elektrik ara maldır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün fırından perakende fiyatı ile satın aldığı ekmeğin tüketim malı iken, işleme sektörünün (market) fırından toptan fiyatı ile satın aldığı ekmeğin ara maldır.

DİKKAT

Hanehalkı sektörünün satın aldığı tüketim malları ve yatırım malı olarak kabul edilen konut ile işleme sektörünün satın aldığı yatırım mallarının toplamına **nihai mal** denir. GSYİH kavramı sadece nihai mal ve hizmetleri kapsamaktadır. Dolayısıyla GSYİH işleme sektörü tarafından satın alınan ara malları kapsamaz.

Hanehalkı sektörü tarafından satın alınan ekmeğin üretim sürecinden hareketle ara mal ve nihai mal ilişkisini inceleyelim.

Üretim Aşamaları	Üretim Miktarı (Kg/Adet)	Piyasa Fiyatı (TL)	Piyasa Değeri (TL)
Ara Mallar			
Çiftçi→Buğday	150	0,2	30 (30)
Un Fabrikası→Un	100	0,5	50 (30+20)
Fırın→Ekmeğin	250	0,8	200 (30+20+150)
Nihai Mal			
Market→Ekmeğin	250	1	250 (30+20+150+50)

- ✓ Çiftçi topraktan 150 kg buğday üretilir 0.2 TL'den un fabrikasına satmıştır. Böylece 150 kg'lık buğdayın piyasa değeri 30 TL'dir. Çiftçi buğdayı üreterek ekonomiye bir değer katmıştır. Üretim aşamasında ekonomiye katılan her değerden devlet katma değer vergisi (KDV) almaktadır. Devlet üreticilerden bu şekilde dolaylı vergi alırken aynı zamanda üreticilere sübvansiyon da vermektedir. Dolaylı vergi ile sübvansiyon arasındaki farka **net dolaylı vergi** denir. Bu nedenle 30 TL olan buğdayın piyasa değerinin içinde hem çiftçinin yarattığı katma değer hem de net dolaylı vergi bulunmaktadır.
- ✓ Un fabrikası satın aldığı 150 kg buğdayı öğütüp 100 kg un elde etmiş ve elde etmiş olduğu bu unu da piyasa fiyatı 0.5 TL'den fırına satmıştır. Böylece 100 kg'lık unun piyasa değeri 50 TL'dir. Buğdayın piyasa değeri ile unun piyasa değeri arasındaki fark 20 TL'dir ve bu 20 TL'nin içinde hem un fabrikasının yarattığı katma değer hem de net dolaylı vergi bulunmaktadır.
- ✓ Fırın satın aldığı 100 kg unu ara mal olarak kullanarak 250 adet ekmeğin ürettiği ve ürettiği bu ekmeğin de toptan piyasa fiyatı 0.8 TL'den markete satmıştır. Böylece 250 adet ekmeğin piyasa değeri 200 TL'dir. Unun piyasa değeri ile ekmeğin piyasa değeri arasındaki fark 150 TL'dir ve bu 150 TL'nin içinde hem fırının yarattığı katma değer hem de net dolaylı vergi bulunmaktadır.
- ✓ Market satmak için satın aldığı 250 adet ekmeğin perakende piyasa fiyatı 1TL'den tüketicilere satmıştır. Böylece 250 adet ekmeğin piyasa değeri 250 TL'dir. Fırının sattığı ekmeğin piyasa değeri ile marketin sattığı ekmeğin piyasa değeri arasındaki fark 50 TL'dir ve bu 50 TL'nin içinde hem marketin yarattığı katma değer hem de net dolaylı vergi bulunmaktadır.

Bu sürecin sonunda unun üretiminde girdi olarak kullanılan buğday, ekmeğin üretiminde girdi olarak kullanılan un ve market tarafından fırından satılmak için satın alınan ekmeğin birer ara mal iken tüketiciler tarafından marketten satın alınan ekmeğin ise nihai bir maldır. Bir nihai malın piyasa değeri o malın üretimi sırasında ortaya çıkan katma değerler ile net dolaylı vergilerin toplamına eşittir. Bu nedenle marketin sattığı ekmeğin piyasa değeri; çiftçinin, un fabrikasının, fırının ve marketin yarattığı katma değerler ile net dolaylı vergilerin toplamına eşittir. GSYİH ölçümlerinde ara mallarında piyasa değerinin hesaplanmasına **katma değerlerin çift sayılması** ya da daha doğru bir ifadeyle **birden çok sayılması sorunu** denir. Çünkü GSYİH ara malların piyasa değerini de kapsamış olsaydı; çiftçinin yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı 4 kere, un fabrikasının yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı 3 kere, fırının yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı da 2 kere sayılmış olacaktı. Bu durumda;

Çiftçinin yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı 30 TL değil $4 \times 30 = 120$ TL, ürettiği buğday da 150kg değil $4 \times 150 = 600$ kg

Un fabrikasının yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı 20 TL değil $3 \times 20 = 60$ TL, ürettiği un da 100 kg değil $3 \times 100 = 300$ kg

Fırının yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı 150 TL değil $2 \times 150 = 300$ TL, ürettiği ekmeğin de 250 adet değil $2 \times 250 = 500$ adet olacaktır.

Dikkat edilirse çiftçinin yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı 3 kere daha fazla (3×30), un fabrikasının yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı 2 kere daha fazla (2×20) ve fırının yarattığı katma değer ile net dolaylı verginin toplamı ise 1 kere daha fazla (1×150) sayıldığından dolayı bu fazla sayımların toplamı 280 TL yapmaktadır. 250 TL olan ekmeğin piyasa değerine bu fazla sayımları da ekleyecek ekmeğin piyasa değeri 530 TL olacaktır. Görüldüğü gibi, GSYİH ölçülürken nihai malların yanında ara malların da piyasa değeri ölçüme dahil edilirse, GSYİH kapsamı içerisinde gerçekte üretilen mal miktarından çok daha fazla mal üretilmiş gibi gözükacaktır. GSYİH'nin doğru bir şekilde ölçülebilmesi için bir malın üretim sürecindeki her aşamasında ortaya çıkan katma değer ile net dolaylı verginin toplamının bir kere sayılması gerekir. Bu nedenle GSYİH kavramı sadece nihai mal ve hizmetleri kapsamaktadır.

DİKKAT

İşlemi sektörünün satın aldığı yatırım malları ile ara malların toplamına **üretim malları** denir. GSYİH, hanehalkı sektörünün satın aldığı tüketim malları, yatırım malı olarak kabul edilen konut ve hizmetler ile işleme sektörünün satın aldığı üretim mallarının içinde yer alan yatırım mallarının toplamından oluşur.

4. "Piyasa fiyatları üzerinden değeri"

Üretilen nihai mal ve hizmetlerin piyasa fiyatları üzerinden değerinin hesaplanabilmesi için, o nihai mal ve hizmetlerin piyasada fiyatı olup piyasada satılıp üreticisine gelir sağlaması gerekir. Bu nedenle GSYİH, piyasada fiyatı olup piyasada satılıp üreticisine gelir sağlayan nihai mal ve hizmetleri kapsar.

- ✓ Üretimi ve satışı kanunlar ile yasaklanmış olan uyuşturucu, silah ve insan ticareti gibi mal ve hizmetlere **kanun dışı mal ve hizmetler** denir. Bu tür kanun dışı mal ve hizmetler de piyasada fiyatı olup piyasada satılıp üreticisine gelir sağladığı için tahmini bir değer üzerinden GSYİH hesaplamasında dikkate alınır.
- ✓ İşleme sektörünün ticaret siciline kayıt olmadan ve vergi ödemediği ekonomik faaliyetlere **yeraltı ekonomisi** ya da **kayıt dışı ekonomi** denir. Kayıt dışı olarak üretilen mal ve hizmetler de piyasada fiyatı olup piyasada satılıp üreticisine gelir sağladığı için tahmini bir değer üzerinden GSYİH hesaplamasında dikkate alınır.

GSYİH, piyasada fiyatı olup piyasada satılıp üreticisine gelir sağlayan nihai mal ve hizmetleri kapsar ifadesine rağmen günümüzde piyasada fiyatı olmayan piyasada satılmayan üreticisine gelir sağlamayan nihai mal ve hizmetleri de kapsamaktadır.

- ✓ Hükümet tarafından üretilen eğitim, sağlık, güvenlik gibi hizmetlere **kamu hizmeti** denir. Kamu hizmeti piyasada fiyatı olmayan piyasada satılmayan üreticisine gelir sağlamayan piyasa dışı bir hizmettir. GSYİH, kamu hizmetini bu hizmetlerin maliyeti üzerinden kapsamaktadır. Kamu hizmetlerinin maliyeti bu hizmeti sağlayan personele ödenen maaşlardır. Böylece kamu hizmeti piyasa dışı bir hizmet olmasına rağmen memur maaşları üzerinden GSYİH hesaplamasında dikkate alınır.
- ✓ İnşaat sektörünün ürettiği konutlarda ikamet edilerek üretilen hizmete **konut hizmeti** denir. Her konut üretildiği yıldan itibaren konut hizmeti üretmeye başlar. GSYİH üretilen bu konut hizmetini de kapsamaktadır. Bir konutun sahibi konutunda kendisi de ikamet edebilir ya da kiralama yoluna giderek başkasının da ikamet etmesini sağlayabilir. Konutunu kiraya verirse konut hizmetinden kira geliri elde eder ve bu kira geliri GSYİH hesaplamasında dikkate alınır. Konutunda kendisi ikamet ederse, kendisine bir kira ödemesi yapmadığından dolayı bu konut hizmeti piyasa dışı bir hizmettir. Bu durumda bu konut hizmeti belirlenen rayiç bir bedel üzerinden hesaplanarak, GSYİH hesaplamasında dikkate alınır.
- ✓ Hanehalkı sektörünün kendi kullanımları için ürettikleri domates, biber gibi ürünlere **geçimlik üretim** denir. Geçimlik üretim de piyasada fiyatı olmayan piyasada satılmayan üreticisine gelir sağlamayan piyasa dışı bir üretimdir. Geçimlik üretim piyasa dışı bir üretim olmasına rağmen, tahmini bir değer üzerinden GSYİH hesaplamasında dikkate alınır.

Ev hanımları tarafından üretilen temizlik, yemek yapmak, çocuk bakmak gibi hizmetler piyasa dışı hizmettir. Ev hanımlarının hizmeti GSYİH hesaplamasında dikkate alınmaz.

İşleme sektörünün üretim sırasında çevreye verdiği zarar GSYİH hesaplamasında dikkate alınmaz. Örneğin bir altın madeni firması 10 milyar TL değerinde altın üretirken eğer çevreye de 100 milyon TL değerinde zarar vermişse altının gerçek üretim değeri 9 milyar 900 milyon TL'dir. Ancak GSYİH hesaplamasında 100 milyon TL dikkate alınmaz ve altın 10 milyar TL olarak GSYİH'ya kaydedilir.

DİKKAT

Bir ekonomide üreticisine gelir sağlamayan üç hizmet vardır. Birincisi kamunun hizmeti, ikincisi kendi evinde oturanların konut hizmeti ve üçüncüsü ev hanımlarının hizmetidir. Kamunun hizmeti memur maaşları üzerinden, kendi evinde oturanların konut hizmeti belirlenen rayiç bir bedel üzerinden GSYİH hesaplamasında dikkate alınırken, sadece ev hanımlarının hizmetinin kapsam dışında kalması kadınlara karşı yapılan negatif bir ayrımcılık olarak kabul edilmektedir.

GSYİH Hesaplamasında Dikkate Alınmayanlar

- ✓ Mali varlık olan bono, tahvil, hisse senedi ve para GSYİH hesaplamasında dikkate alınmaz.
- ✓ İşleme sektörünün üretim sürecinde başka malların üretiminde girdi olarak kullanmak için ya da satmak için satın aldığı ara mallar GSYİH hesaplamasında dikkate alınmaz.
- ✓ Ev hanımlarının hizmeti GSYİH hesaplamasında dikkate alınmaz.
- ✓ İşleme sektörünün üretim sırasında çevreye verdiği zarar GSYİH hesaplamasında dikkate alınmaz.

GSYİH ülkeler arasında refah farklılıklarını karşılaştırmak amacıyla da kullanılmaktadır. Ancak GSYİH hesaplamasında çalışma ve dinlenme süresi, gelir dağılımı, çevre kirliliği, özgürlükler, demokrasi, suç oranı, yaşam süresi, okuma-yazma oranı gibi unsurlar dikkate alınmaz. Oysaki insanların daha az çalışıp daha fazla dinlendikleri, gelir dağılımının daha adil, çevre kirliliğinin daha az, özgürlüklerin daha fazla, demokrasinin daha gelişmiş, suç oranının daha düşük, ortalama ömrün daha uzun, okuma-yazma oranının daha yüksek olduğu bir ülkede refah düzeyi aslında daha yüksektir. Bu nedenle GSYİH üzerinden yapılan refah karşılaştırmaları anlamlı bir sonuç vermemektedir.

NOMİNAL GSYİH, REEL GSYİH VE GSYİH DEFLATÖRÜ İLİŞKİSİ

Bir ülke sınırları içerisinde belirli bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin cari yıl piyasa fiyatları üzerinden değerine nominal GSYİH, temel yıl piyasa fiyatları üzerinden değerine ise reel GSYİH denir. Aşağıdaki tabloda yer alan temsili bir ekonomi üzerinden nominal ve reel GSYİH ile GSYİH deflatörü arasındaki ilişkileri inceleyelim.

	2009		2010		2011	
	Miktar	Fiyat	Miktar	Fiyat	Miktar	Fiyat
Peynir	500 kg	1,4 TL	600 kg	1,5 TL	700 kg	1,6 TL
Ekmek	1000 adet	1 TL	1200 adet	1,4 TL	1400 adet	1,8 TL
Nominal GSYİH	1700		2580		3640	
Nominal GSYİH artış hızı		%52		%41		
2009 Baz yıllı reel GSYİH	1700		2040		2380	
Reel GSYİH artış hızı		%20		%17		

Sadece peynir ve ekmeğin üretildiği temsili bir ekonomide 2009 yılında piyasa fiyatı 1,4 TL olan peynirden 500 kg, piyasa fiyatı 1 TL olan ekmekten ise 1000 adet üretilmiştir. Böylece bu ekonomiye ait 2009 yılı nominal GSYİH $(500 \cdot 1,4) + (1000 \cdot 1) = 1700$ TL olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında hem üretilen peynir ve ekmek miktarı arttığından hem de bu malların fiyatları yükseldiğinden dolayı 2010 yılı nominal GSYİH'si $(600 \cdot 1,5) + (1200 \cdot 1,4) = 2580$ TL'ye çıkmıştır. Aynı şekilde peynir ve ekmeğin miktar ve fiyatındaki artış 2011 yılında da devam etmiş ve 2011 yılı nominal GSYİH'si $(700 \cdot 1,6) + (1400 \cdot 1,8) = 3640$ TL'ye yükselmiştir. Bu durumda 2010 yılında nominal GSYİH 2009 yılına göre %52'lik bir artış gösterirken $[(2580 - 1700) / 1700] \cdot 100 = 52$, 2011 yılında ise 2010 yılına göre %41 oranında artmıştır $[(3640 - 2580) / 2580] \cdot 100 = 41$. Nominal GSYİH'daki bu artışlar hem miktarlardaki hem de fiyatlardaki artışların bir sonucudur.

Temsili bu ekonomide 2009 yılının baz yıl olarak belirlenmesiyle birlikte, 2010 yılı reel GSYİH $(600 \cdot 1,4) + (1200 \cdot 1) = 2040$ TL, 2011 yılı reel GSYİH ise $(700 \cdot 1,4) + (1400 \cdot 1) = 2380$ TL olarak hesaplanmıştır. Bu durumda 2010 yılında reel GSYİH 2009 yılına göre %20 artarken $[(2040 - 1700) / 1700] \cdot 100 = 20$, 2011 yılında ise 2010 yılına göre %17 oranında artmıştır $[(2380 - 2040) / 2040] \cdot 100 = 17$. Reel GSYİH'daki bu artışlar ise fiyatlar sabit olduğundan dolayı sadece miktarlardaki artışın bir sonucudur. Dikkat edilirse 2010 yılında 2009 yılına göre nominal GSYİH'daki artış %52 iken reel GSYİH'daki artış sadece %20'dir. Aynı şekilde 2011 yılında 2010 yılına göre nominal GSYİH'daki artış %41 iken reel GSYİH'daki artış ise sadece %17'dir. Nominal ve reel GSYİH artış hızları arasındaki fark 2010 yılında %32 iken 2011 yılında ise %24'tür. Nominal ve reel GSYİH artış hızları arasındaki bu farklar fiyatlardaki artıştan kaynaklandığından bu durumda 2010 yılındaki nominal GSYİH'da meydana gelen %52'lik artışın %20'si üretimdeki artıştan, %32'si ise fiyatlardaki artıştan kaynaklanırken; 2011 yılındaki nominal GSYİH'da meydana gelen %41'lik artışın %17'si üretimdeki artıştan, %24'ü ise fiyatlardaki artıştan kaynaklanmıştır.

DİKKAT

İktisatta nominal kelimesi; cari fiyatlarla hesaplanan, enflasyondan arındırılmamış, parasal değer anlamına gelir. Bu nedenle nominal GSYİH kavramı aynı zamanda cari fiyatlarla GSYİH ya da parasal GSYİH olarak da adlandırılır.

Fiyatlardaki değişimi bir ülke sınırları içerisindeki nihai mal ve hizmetlerden oluşan bir sepet üzerinden hesaplayan fiyat endeksinde **GSYİH deflatörü** denir. GSYİH deflatörü, nominal GSYİH'nın reel GSYİH'ya oranının 100 ile çarpımına eşittir.

$$\text{GSYİH Deflatörü} = \frac{\text{Nominal GSYİH}}{\text{Reel GSYİH}} \cdot 100$$

GSYİH deflatöründeki % değişme, fiyatlardaki % değişimi gösterir. GSYİH deflatöründeki % değişme aynı zamanda aşağıdaki şekilde de hesaplanabilir:

$$\text{GSYİH Deflatöründeki \% Değişme} = \text{Nominal GSYİH'daki \% Değişme} - \text{Reel GSYİH'daki \% Değişme}$$

Bu formüle göre GSYİH deflatöründeki % değişme 2010 yılında %32, 2011 yılında ise %24'tür. Dolayısıyla bu ekonomide fiyatlar genel düzeyi ülkenin sınırları içerisinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetler itibarıyla 2010 yılında %32, 2011 yılında da %24 artmıştır. Sonuç olarak mal ve hizmetlerin değerini temel bir yılın fiyatları üzerinden ifade eden reel GSYİH, bir ülkenin sınırları içinde bir yılda üretilen nihai mal ve hizmetlerin miktarında zaman içinde meydana gelen değişmeleri yansıtan bir büyüklüktür. Bu nedenle **reel GSYİH kavramı** aynı zamanda **hasıla, çıktı, toplam üretim, toplam arz** olarak da adlandırılır.

GSYİH Deflatörü formülünden hareketle aşağıdaki formüller de elde edilir:

$$\text{Reel GSYİH} = \frac{\text{Nominal GSYİH}}{\text{GSYİH Deflatörü}} \cdot 100$$

$$\text{Nominal GSYİH} = \frac{\text{Reel GSYİH} \cdot \text{GSYİH Deflatörü}}{100}$$

Sadece A ve B malları üretilen bir ekonomide 2013 ve 2014 yıllarındaki fiyatlar ve üretim miktarları aşağıdaki tabloda verilmiştir:

	2013		2014	
	Üretim Miktarı	Fiyat	Üretim Miktarı	Fiyat
A	350	15	300	20
B	220	20	280	30

SAYISAL ÖRNEK 1:

2013 yılının baz yılı olduğu bu ekonomide 2014 yılının reel GSYİH ve nominal GSYİH değerleri kaçtır?

2014

$$\begin{array}{r} \text{Reel} \\ 300 \cdot 15 = 4500 \\ 280 \cdot 20 = 5600 \\ \hline 10100 \end{array}$$

$$\begin{array}{r} \text{Nominal} \\ 300 \cdot 20 = 6000 \\ 280 \cdot 30 = 8400 \\ \hline 14400 \end{array}$$